

s. 73-88; *Gülzâr-ı Savâb*, s. 67-68; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 91-92; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 695-696; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1306, s. 211-215; Abdülmühammed Han, *Peydâyiş-i Haṭṭ u Haṭṭâtân*, Kahire 1345, s. 163-173; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Haṭṭ*, İsfahan 1362, s. 522.

ALİ ALPARSLAN

İMÂDÎ (العمادى)

Hâmid b. Ali b. İbrâhîm ed-Dımaşkı
(ö. 1171/1758)

Hanefî fakihî.

10 Cemâziyelâhîr 1103 (28 Şubat 1692) tarihinde Dımaşk'ta doğdu. *el-Hidâye* müellifi Burhâneddin el-Mergînânî'nin soyundan olup selefleri gibi büyük dedelerinden İmâdüddin'e nisbetle anılır. Dımaşk'ta öğrenim gördü. Hocaları arasında Hanbelî müftüsü Ebû'l-Mevâhib b. Abdülbâki ed-Dımaşkı, Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, Yûnus b. Ahmed el-Mısrî, Şâfiî müftüsü Ahmed b. Abdülkerîm el-Gazî sayılabilir. 1128'de (1716) hac farızasını yerine getirmek üzere gittiği Mekke ve Medine'de bazı âlimlerden ders ve icâzet aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra Emeviyye Camii'nde ders vermeye başladı ve 1137 yılı Ramazan ayı ortalarında (Mayıs 1725 sonları) Dımaşk Hanefî müftüsü oldu ve bu görevi vefatına kadar sürdürdü. Bu arada çeşitli medreselerde ders verdi. 6 Şevval 1171 (13 Haziran 1758) tarihinde Dımaşk'ta vefat etti. Fıkıh, ferâiz ve edebiyat sahasında derin bilgisi bulunan, halkın ve idarecilerin saygı duyduğu İmâdî'nin eserleri birkaçı dışında risâle mahiyetindedir (bir listesi için bk. Murâdî, II, 12).

Eserleri. 1. *Muğni'l-müsteffî 'an su'âli'l-müftî* (*et-Fetâva'l-Hâmidîyye*). Müftülük yaptığı sırada kendisine gelen sorulara verdiği cevaplardan oluşan iki ciltlik bir eserdir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fikhü'l-Hanefî, nr. 3655-3656, 8045). Kitap İbn Âbidin tarafından delillerin özetlenmesi, sorular ve cevapların kısaltılması, tekrarlar ve çok yaygın meselelerin çıkarılması suretiyle *el-'Ukûdü'd-dürriyye fi tenkihi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye* adıyla ihtisar edilmiştir (I-II, Bulak 1300; Kahire 1310). 2. *Mişbâhu'l-felâh şerhu Nûri'l-îzâh*. Şûrûnbülâî'nin Hanefî fikhına dair *Nûrû'l-îzâh* adlı eserinin şerhidir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fikhü'l-Hanefî, nr. 6160). 3. *Cemâlû's-sûreti ve'l-liḥye fi tercemeti seyyidînâ Dihye*. Sahâbeden Dihye b. Halife el-Kelbî'nin hayatına dair

dir (Princeton Üniversitesi Ktp., Yahuda, nr. 509; Medine el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye, nr. 90; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3445, vr. 144-146). 4. *el-Havḳale (Harḳale) fi'z-zelzele*. 1171 (1757) yılında Dımaşk'ta meydana gelen deprem hakkındadır (el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye, nr. 90; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444, vr. 25-27). 5. *Beyânü ihtilâfi ârâ'i'l-muḥaḳḳiḳîn fi mes'eleli ru'cû'yn-nâzir 'ale'l-mustaḥḳḳîn*. Vakfın zaruri ihtiyaçları olduğu halde vakıf görevlisinin (nâzir) lehtarlara verdiği dönebilmenin hükmünü konu alır (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 4260; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444, vr. 62-65). 6. *el-İthâf fi şerhi hutbeti'l-Keşşâf*. Zemaşerî'ye ait *el-Keşşâf* adlı tefsirin girişinin şerhidir (Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444, vr. 1-25).

İmâdî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Ḍav'ü's-şabâh fi tercemeti seyyidînâ Ebî 'Ubeyde b. el-Cerrâh* (Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444, vr. 72-89; Princeton Üniversitesi Ktp., Yahuda, nr. 509); *Ḳurretü 'ayni'l-ḥazzi'l-evfer fi tercemeti's-Şeyḫ Muḥyiddîn el-Ekber* (Medine el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye, nr. 90; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3445, vr. 66-85); *ed-Dürü'l-müsteṭâb fi muvâfaḳâti 'Ömer b. el-Ḥaṭṭâb ve Ebî Bekr ve 'Alî Ebî Türâb ve tercemetü-hüm ma'a 'iddetin mine'l-aşḥâb* (Nu-roosmaniye Ktp., nr. 428, 575; Bağdat, Evkaf, Hadis, nr. 2952; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3445, vr. 151-226; Târih, nr. 268); *el-Lüm'a fi beyâni (taḥrîmi)'l-müt'a* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fikhü'l-Hanefî, nr. 7077, müellif hattı; Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444); *Mişbâhu'l-felâh fi du'â'i'l-istiftâh* (Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3444, vr. 90-128); *el-'İkḍü's-semîn fi tercemeti Şâhibi'l-Hidâye el-İmâm Burhâniddîn* (Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye, Mecâmi', nr. 3445, vr. 146-149).

Müellifin çeşitli konularda yazmış olduğu yirmi kadar risâlesi yine Dârü'l-kütübî'l-Mısrîyye'deki iki mecmua içinde bulunmaktadır (nr. 3444, 3445).

BİBLİYOGRAFYA :

Murâdî, *Silkü'd-dürer*, II, 11-17; Serkis, *Mu'cem*, I, 152, 153; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 434; *İzâhu'l-meknûn*, I, 13, 19, 48, 96, 291, 315, 365, 390, 424, 432, 447, 496; II, 69, 74, 105, 117, 156, 223, 247, 493, 495, 520, 579, 670, 675, 676; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 261; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-maḥtûṭât*, Kahire 1380-83/1961-63, I, 8, 9, 57, 159, 172, 176, 220, 290, 296, 305, 344, 357, 368, 374, 384, 426, 451; II, 102, 103, 107, 128, 137, 201, 224, 227, 281;

III, 57, 67, 123, 173; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, II, 208; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dımaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 358-359; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 133-134; M. Mutî' el-Hâfiz, *Fihristü maḥtûṭâti Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye: el-Fikhü'l-Hanefî*, Dımaşk 1400-1401/1980-81, I, 113, 488-492; II, 9, 132, 175-176, 190-191; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 146-147.

SAFFET KÖSE

İMÂDÎ-GAZNEVÎ

(عمادى غزنوى)

(ö. 550/1155 [?])

İranlı şair.

İran edebiyatının ilk tezkirelerinden birini yazan Avfî dışında (*Lübâb*, II, 257) bütün tezkirelerde İmâdî'den İmâdî-i Şehriyârî olarak söz edilmektedir. Ancak Avfî de dahil tezkire müelliflerinin hiçbiri onun adını vermemiştir. Mahlası veya nisbesi olan İmâdî'nin, 515'te (1121) Mâzenderan'ın bir bölümünü ele geçiren İmâdüddeve Ferâmerz'in adıyla ilgili olduğu, bu hükümdar hakkında yazdığı bir kaside ve mersiyeden anlaşılmaktadır. Lutf Ali Beg Âzer, İmâdî'nin Rey civarında Şehriyâr kasbasından olması sebebiyle Şehriyâr nisbesini aldığı söyler (*Âteşkede*, s. 118, 220, 229). Ancak küçük bir bölgeyi elinde bulunduran hükümdarlara o dönemlerde "şehriyâr" denildiği için Şehriyâr nisbesini bu unvan dolayısıyla da almış olabilir. 489'da (1096) ölen Melik Argun b. Alparslan için kaside yazdığına bakılarak bu tarihten yirmi yıl kadar önce (469/1076) doğduğu söylenebilir.

Bir süre Gazneliler'den III. Mesud'un ordusunda çalışan İmâdî, bu hükümdarın ölümünden (508/1114) sonra Mâzenderan'da Bâvendiler'den İmâdüddeve Ferâmerz'in sarayına intisap etti. Onun vefatının (530/1135) ardından Irak'a giderek I. Tuğrul b. Muhammed'in hizmetine girdi. Bazı kaynaklarda II. Tuğrul (1177-1194) için de kasideler yazdığı kaydedilmekteyse de bu bilgi doğru değildir. İmâdî'nin vefat tarihi de ihtilâflıdır. Bunun için verilen 530 (1136) ve 550 (1155) yıllarından ikincisi gerçeğe daha yakın görünmektedir.

Seyyid Hasan Gaznevî, Edîb Sâbir, Fekî-yi Şîrvânî, Kavâmî-yi Râzî, Sa'deddin Es'ad b. Şihâb-ı Buhârâî, Mecdüddin b. Adnân, Yûsuf b. Nâsır el-Kâtib gibi çağdaş şairler İmâdî'nin şiirlerini örnek almışlar, tezkire yazarları kendisinden övgüyle söz etmişlerdir. Melik Argun b. Alparslan, Melik Togan b. Alparslan, İmâ-

İMÂDÎ-GAZNEVÎ

düddüve Ferâmerz, Tuğrul b. Muhammed, Tuğrul'un başveziri Kivâmüddin Ebû'l-Kâsım, Ebû Mansûr el-Abbâdî ve Abdurrahman Tugayürek gibi devlet adamları onun övdüğü ve himayelerini gördüğü kişiler arasında zikredilebilir.

İmâdî'nin 4000 beyit ihtiva ettiği belirtilen divanındaki şiirlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Elde bulunan divanın dört nüshasından üçü British Museum'da (MS. Or., nr. 298, 3386, 3500), biri de Ali-garh Üniversitesi yazmalar bölümündedir (nr. 891.5511/83). En çok şiir ihtiva eden British Museum'daki nüshasında (Ms., Or., nr. 3500) 1734 beyit bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râvendî, *Râhatü's-şudûr*, s. 209-212; Avfi, *Lübâb*, II, 257-267; Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâdil), Tahran 1341 hş./1962, III, 23-31; Lutf Ali Beg, *Âteşkede*, Bombay 1277/1860, s. 118, 220-229; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ*, Tahran 1284, s. 350-352; Bedîüzzaman Fîrûzanfer, *Sûhan ü Sûhanverân*, Tahran 1308 hş./1929, II, 166-186; Safâ, *Edebîyyât*, II, 743-750; Neffîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 82-83; Rypka, *HIL*, s. 113; Mohammad Shamooun Israeli, "Imad: His Lifetimes and Works", *IC, XXXIV/1* (1966), s. 176-194; a.mlf., "Imâdî", *Eİ²* (Fr.), III, 1190.

MÜRSEL ÖZTÜRK

İMÂDŞÂHİLER

1484-1572 yılları arasında Güney Hindistan'da Berâr bölgesinde hüküm süren bir hânedan.

Hindü iken ihtidâ eden Deryâ Han tarafından kurulmuştur. 1423'te Berâr'daki Behmenî kuvvetlerince esir alınan Deryâ Han, bir süre sonra Behmenîler'in güvenini kazanarak önce Berâr Valisi Hân-ı Cihân'ın muhafızı oldu ve devlet hizmetinde önemli görevlere yükseldi. Hân-ı Cihân'ın ölümünün ardından Vezir Mahmûd-ı Gâvân'ın delâletiyle Sultan II. Muhammed tarafından kendisine "İmâdülmülk" unvanı verildi. 1471'de Berâr'a vali olarak tayin edilen İmâdülmülk, Virakaz'a sefer düzenleyerek burayı ele geçirdi. 1472 yılında Mahmûd-ı Gâvân ve Yûsuf Âdilşah ile birlikte Belgâm seferine katıldı. Mahmûd-ı Gâvân'ın 1481'de ihanet suçlamasıyla idam edilmesinden sonra Sultan II. Mahmud Şah zamanında vezirlik makamına getirildi (1482). Büyük oğlu Alâeddin de onun yerine Berâr valiliğine tayin edildi.

Sultan Mahmud Şah, bir müddet sonra İmâdülmülk ve diğer bir veziri olan Nizâmülmülk'ten kurtulmak istedi. İki vezir, sultanın kendileri hakkındaki kötü niyeti-

ni öğrenince kaçmak zorunda kaldı. İmâdülmülk Berâr'a dönüp 1484'te bağımsızlığını ilân etti; adına sikke bastırdı. Aynı yıl ölen İmâdülmülk'ün yerine oğlu Alâeddin geçti. Alâeddin, uzun süren saltanat döneminde komşuları olan diğer müslüman sultanlıklarla barış içinde yaşamaya çalıştıysa da bazan savaş kaçınılmaz oldu. Mâhâr ve Râmgir kalelerini elinden alan Nizamşâhîler'le giriştiği savaşlarda başarısız olması üzerine Gucerât Sultanı Bahadır Şah'ı yardıma çağırın Alâeddin (1528), Bahadır Şah'ın hâkimiyetini kabul ederek hem topraklarını kurtardı, hem de onu Nizamşâhîler'e karşı kıskırtarak intikam almak istedi. Burhan Nizamşah, Bahadır Şah karşısında mağlûp oldu (1530). Alâeddin 1532'de ölünce yerine büyük oğlu Deryâ İmâdşah geçti. İmâdşah iyi bir siyasetçiydi; Bîcâpûr Sultanı İsmâil Âdilşah'ın kız kardeşiyle evlenerek iki sultanlık arasında akrabalık bağı kurdu. Sultan İbrâhim, Nizamşâhîler'in Bîcâpûr'a saldırması üzerine (1542) Deryâ Han'dan yardım istedi. Âdilşâhî ve İmâdşâhî kuvvetleri ortak hareket ederek Nizamşâhîler'i geri püskürttü. Bu gelişme İmâdşâhîler'in nüfuz ve itibarını arttırdı. Deryâ Han 1561'de ölünce oğlu Burhan İmâdülmülk henüz üç yaşında olduğundan yönetim fiilen Vezir Tufâl Han'ın eline geçti. Sultanın çocuk olmasını fırsat bilen Nizamşâhîler'den Murtazâ ile Ali Âdilşah Berâr topraklarını işgal ederek yağmaladılar (1565). Ardından Berâr, Handeş Emîri Mirân Muhammed Şah tarafından işgal edildi. Bir süre sonra İmâdşâhî kuvvetleri toparlanarak Handeş güçlerini mağlûp ettiler. Berâr, 1572'de bir defa daha Nizamşâhîler tarafından ilhak edilmek istendi. Vezir Tufâl Han bunun üzerine Bâbürlü Sultanı Ekber Şah'tan yardım talep etti. Murtazâ, Şah Ekber'in uyarısına rağmen Berâr topraklarına girdi. Böylece İmâdşâhî hânedanlığı sona ermiş oldu. Vezir Tufâl Han ile Sultan Burhan İmâdülmülk daha sonra hapsedildikleri kalede öldürüldüler (1574). Deryâ İmâdülmülk'ün oğlu olduğunu söyleyen Fîrûz adlı bir kişi taht iddiasıyla ortaya çıkıp Nizamşâhîler'e karşı direndiyse de başarılı olamadı.

Yöneticilerinin ilim ve sanata karşı ilgisizliği yüzünden dönemin tarihçileri bölge tarihine pek önem vermemişlerdir. Bu sebeple İmâdşâhîler Hindistan'da kurulan müslüman sultanlıklar arasında en az bilinenlerden biridir. İmâdşâhîler döneminde mimari ve şehircilik alanlarında kalıcı eserler verilememiştir. Etrafı Şîî devletleriyle kuşatılmış tek Sünnî sultanlık

olmasının İmâdşâhîler'in az bilinmesine yol açan bir başka unsur olduğu söylenebilir. İnan kökenli ilim adamları ve sanatkarlar çevredeki diğer sultanlıklarda itibar görürken İmâdşâhîler onlarla ilgilenmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Azîzullah et-Tabâtâbâî, *Burhân-ı Me'âsîr*, Delhi 1355/1936, s. 16, 20, 109, 119, 123, 135, 150-154, 160, 164, 236-240, 243-251, 270-273, 298-302, 317-320, 326-327, 357, 379, 399-402, 434-437, 457-474; İskender b. Muhammed Mancû, *Mir'ât-ı İskenderî* (nşr. S. C. Misra - M. L. Rahman), Baroda 1961, s. 268-275; Firishta, *Gulshan-i İbrâhîmî: History of the Rise of the Mahomedan Power in India till the Year A. D. 1612* (trc. J. Briggs), Bombay 1829, II, 488, 502, 516-517, 525-528, 536, 539, 548-549; III, 15, 18, 26-31, 46, 52, 54, 59-60, 64-68, 90-93 vd.; Gulâm İmam Han, *Târîh-i Reşîdüddin Hânî*, Haydarâbâd 1282/1865, s. 187-189, 192-193, 204, 213-214; A. S. Bazmee Ansari, "Imâd Şâhî", *Eİ²* (İng.), III, 1159-1161.

A. S. BAZMEE ANSARI

İMÂDÜ'L-İSLÂM

(عماد الإسلام)

Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî

(ö. 950/1543'ten sonra)

tarafından kaleme alınan

Türkçe ilmihal.

Hayatı hakkında çok az bilgi bulunabilen Abdurrahman b. Yûsuf Aksaray'da yetiştirilmiştir. *Osmanlı Müellifleri*'nde 800 (1398) yılı âlimlerinden gösterilmekle birlikte (I, 265) *İmâdü'l-İslâm*'ın bazı nüshalarında eserin tamamlanma tarihi 950 (1543) olarak kaydedildiğine göre (MÜİF Ktp., Ali Rıza Haksess, nr. 202, Yazmalar, nr. 92; krş. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1165) vefatı bu tarihten sonra olmalıdır. Aksarâyî kitabının mukaddimesinde, Mevlânâ Abdülâzîz Fârisî'nin '*Umdetü'l-İslâm* adlı Farsça kitabını halk için yazmayı tasarladığı ilmihale uygun bulduğunu belirtmektedir. İlmihali Türkçe'ye çevirirken diğer kaynaklardan yararlanarak yaptığı ilâveler onu tercüme-telif karışımı yeni bir eser haline getirmiştir. Müellif, yadırganacağı endişesiyle eserin girişinde dil konusu üzerinde de durmuş, peygamberlerin, ümmetlerine kendi dilleriyle hitap ettiklerine dair âyetten hareketle (İbrâhîm 14/4) Türkçe konuşan halk için Türkçe kitaplar yazılmasının gereğine dikkat çekmiştir.

İmâdü'l-İslâm inanç, ibadet ve ahlâk konularından oluşur. Eserin başında, dönemin dinî ve içtimâî özelliklerini yansıtan nitelikte bilgiler içeren iman, küfür ve